

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Филолошки факултет
Катедра за македонски јазик и книжевност

Хуморот во книжевноста за деца и млади
(преку романот Киндер квачка од Киро Донеv)

Предавач:

Проф. д-р Јованка Денкова

Штип, декември 2019 година

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Филолошки факултет
Катедра за македонски јазик и книжевност

ШТО Е ХУМОРОТ?

- Хуморот е исклучиво човечко однесување, присутно во нашето размислување, употребата на јазикот, резултат на интеракцијата на неколку психолошки и социјални функции.
- Тој продира во човековото познание, секојдневната социјална комуникација и организација. Тоа е интердисциплинарно прашање, кое се наоѓа во центарот на вниманието на когнитивните науки, меѓу нив и психологијата, лингвистиката, социологијата, фолклорот и етнографијата.

ПОТЕКЛО НА ПОИМОТ

- Зборот „хумор“ потекнува од латинскиот јазик и со него се означувала течност, влага или пареа, но исто така означувал – фантазија, игривост или сила.
- Првобитно во средновековната медицина, а потоа и во периодот на ренесансата, со овој збор се означувале четирите телесни течности во човечкиот организам (крв, слуз...). Во најстарите времиња се верувало дека секое нарушување на хармонијата на телесните течности, претставува знак или причина за болест. Па така, со помош на хуморот, покрај физиолошките се одредувале и психолошките и патолошките карактеристики на личноста, моралот, темпераментот и способностите.

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Филолошки факултет
Катедра за македонски јазик и книжевност

Според тоа кој тип на хумор преовладува, се диференцирале четири типа на луѓе:

- ☐ сангвиник (крв);
- ☐ Флегматик (слуз);
- ☐ Колерик (жолчна киселина), и
- ☐ Меланхолик (црна жолчка).

Овие латински називи и денес се општоприфатени и се користат за со нив да се означат одредени човечки темпераменти. Дури во ренесансната комедија, поточно драмата од елизабетанската доба, ќе дојде до поврзување на поимот хумор со комични ефекти.

Иако е присутен и кај усмените раскажувачи, хуморот станува една од важните одлики на писмената книжевност, особено во делата на Бокачо, Рабле и Сервантес, чиј „Дон Кихот“ станува еден од првите обрасци на хумористична книжевност.

Во тоа време, хуморот станува и една од доминантните карактеристики во англиската книжевност, во која, почнувајќи од Чосер, до Дикенс, па и кај модерните писатели, се образувал еден типичен англиски хумор, како обележје и на националниот карактер. И токму од англискиот јазик ќе потекне поимот хумор во неговото современо значење, како „способност за воочување и прикажување на смешната страна на нештата, а оттаму ќе продре и во другите јазици.

Меѓутоа, ова ново, модерно значење е многу непрецизно, затоа што се поистоветувало со смеата, иронијата, потсмевот, комика, апсурд, сарказам, пародија, фарса, така што не било сигурно дали овие поими означуваат различни искуства, или се само варијации на едно искуство

. За да може поблиску да се одреди поимот на хуморот и да може да се диференцира како естетски и книжевно-теориски термин, неопходно е да се постави јасна дистинкција меѓу сите овие поими.

- Овде ќе ја посочиме само разликата меѓу хуморот и смеата. Иако овие два термини имаат заедничка психолошка манифестација – смеата- сепак постојат разлики. На пример, келнерите и продавачите во супермаркетите кои се смеат, всушност ја „тренираат“ насмевката за општествено-економски потреби; актерите – можат секогаш да се насмеат, само им е потребна соодветна и добро извежбана стимулација; хипофреничарите се смеат скоро секогаш, итн. (смеата не е секогаш критериум за постоење на хумор!)

Тврдењето на **Aristotel** за смешното: „комедијата е имитирање на пониски карактери, но не потполно на она што е лошо, туку на она што е лошо, а притоа смешното е само дел од тоа, бидејќи смешното е некоја грешка која не нанесува болка и не е погубна; на пример, смешните маски, тоа е нешто грдо и деформирано, но не боли“, и ова мислење може да се поврзе со она на **Vladimir Propp**, кој пак, потенцира дека комиката ја дефинира присуството на нешто ниско, ситно, на некои недостатоци. Проучувањето на овие недостатоци покажува дека на крајот тие секогаш се сведуваат или можат да се сведат на недостаток на духовен или морален карактер: емоции, моралните сфаќања, чувства, волја и интелектуални активности.

Смешното секогаш на некој начин е поврзано со сферата на човековиот духовен живот. **Anri Bergson**, за комичното ќе рече: „Нема ништо комично надвор од тоа што е чисто човечко, па оттука смеата е социјална реакција на „ригидноста“ и „механизираноста“ на човековите постапки. Тој ги разликува следниве техники на градење на комичното: **комика на формите, комика на движењата, комика на ситуацијата, комика на зборовите и комика на карактерите.**

Меѓутоа, детето ја одбива таквата ригидност, ограниченост и механизираност на светот околу него, и како еден вид на одбранбен механизам во своите постапки и однесување го вткајува хуморот.

РАЗЛИКИ ВО ХУМОРОТ КАЈ ДЕЦАТА И ВОЗРАСНИТЕ

Хуморот никаде не е толку присутен и функционален како што е во книжевноста, независно од тоа за кој жанр станува збор.

- ❖ Хуморот на возрасните има свој поттекст во кој често е скриена злобата, иронијата, сожалувањето. Возрасните се смеат не само кога им е нешто смешно, туку и кога им налага самата ситуација или кога соговорните го бараат тоа од нив. Децата се смеат повеќе и почесто. Нивното смеење е природно, непосредно и допадливо. Нивниот хумор е чист, отворен, емотивен без парадокс и алузија, но сугестивен бидејќи е искрен и разигран како планински поток, а јасен и провиден како длабока, бистра река...

ПРЕДНОСТИ ОД КОРИСТЕЊЕТО НА ХУМОРОТ

- Наставниците немаат контрола врз стресот со кој се соочуваат учениците надвор од училиштето, но имаат контрола со стресот во училницата.
- Голем број автори сметаат дека хуморот во училницата ги намалува стресот и анксиозноста за време на наставата, за време на тестирањата, се намалува тензијата во училницата, па дури хуморот може да служи и како стимулатор, илустратор и мотиватор.
- Постои бројна литература која говори за бенефитите и предностите од користењето на хуморот во образованието и воспитанието на најмладите генерации.

Хуморот во книжевноста за деца и образованието на децата

- Хуморот никаде не е толку присутен и функционален како што е во книжевноста, независно од тоа за кој жанр станува збор.
- Всушност, хуморот може да биде една многу корисна алатка во совладувањето на наставната материја по различни предмети, како во основното така и во средното образование.
- Понатаму треба да се истакне и дека учениците се среќаваат со многу стресови во образовниот систем и со самиот чин на растење како социјални битија.

И покрај тоа што има и голем број на автори кои сметаат дека користењето на хуморот во училницата и образованието, воопшто, може да биде контрапродуктивно, да ги деконцентрира учениците и со тоа да се изгуби драгоцено време, сепак далеку поголем е бројот на авторите кои ја истакнуваат позитивната страна од користењето на хуморот во наставата.

Овде во прв ред, би ја споменале книжевноста за деца (во рамки на предметот Мајчин јазик и литература), преку која мошне успешно може да се искористи хуморот во книжевните дела за да им се приближат истите на учениците. Ова може да биде мошне продуктивно и успешно, со оглед на фактот дека кризата во читањето е глобален проблем. Истовремено, хуморните нотки, освен забавувачка функција, можат да имаат и умерена морално-дидактичка димензија.

Бројни се придобивките од користењето на хуморот во училишниот образовен амбиент. Пред сè, во тој контекст, можат да се спомнат:

- привлекување внимание и провоцирање на мисли/размислувања,
- ги ослободува креативните капацитети,
- помага за стекнување на нови пријателства,
- ја подобрува комуникацијата,
- им помага на децата да се изборат со тешките моменти,
- може да развие интерес за изучување на други култури,
- смеењето и хуморот се здрави и релаксираат, развиваат позитивен став и позитивна слика за себе, мотивира и дава енергија,
- хуморот ги решава проблемите, и на крај, кога учениците уживаат во тоа што го читаат, тоа го зголемува квалитетот и квантитетот на прочитаното.

Класификација на детскиот хумор

1. Анегдотски хумор

Овој вид хумор се базира на неочекуваниот пресврт во текстот, во нејасна поента која предизвикува смеа. Овој вид на хумор е близу до децата, затоа што тие сакаат изненадувања. Ако се работи за песна, поетот обично ја започнува песната, така што веднаш го зема вниманието на децата, ја прави содржината неверојатна, а потоа одеднаш се враќа во реалност.

2. Нонсенсен хумор

Овој хумор е близу до ирационалната природа на децата. На децата им е смешно сè што е надвор од логиката, од нормалниот и природниот поредок, прифатениот и вообичаениот начин на живот. Хуморот во нонсенсната поезија доаѓа од неприродното однесување на ликовите, од содржината што е апсурдна, бидејќи сè е наопаку во неа, а тоа е забавно за децата.

3. Хумор кој се гради со игра на зборови, сличен на нонсенсниот хумор

Овде постојат различни можности што предизвикуваат смеење, што е интересен, па децата го сакаат и го прифаќаат. Таквиот хумор има корени во народната литература, особено присутен во брзозборките. Може да се гради на различни начини:

- Од необични зборови (крокодокодил, тарам, барам...)
- Неправилна употреба на зборови
- Имитација на неправилна артикулација на поединечни гласови карактеристични за детството
- Тешко изговорливи зборови кои се чудни и непознати за децата
- Од зборови со слично значење, хомоними
- Од деминутиви
- Римата е исто така многу забавна, особено ако звучи асоцијативно, бидејќи обезбедува можност за играње

4. Животните често им служат на авторите за градење хумор, бидејќи со нив децата се дружат и ги сакаат. Овој хумор се гради на различни начини:

- Со доведување на животните во една необична позиција
- Опишување на нивниот живот со потсмев
- Давајќи им особини кои не ги поседуваат

ТЕХНИКИ ЗА ГРАДЕЊЕ НА ХУМОРЕН ЕФЕКТ ВО КНИЖЕВНОСТА

1. ЛИКОВИ (КОМИКА НА ЛИК)

Комичната карактеризација на еден лик може да се изведе со помош на начелата за создавање и претставување на кој било лик на следните начини:

- Директна карактеризација
- Индиректна или метонимска карактеризација (мислите и постапките на ликот се истовремено резултат и приказ на неговиот карактер)
- Метафорична карактеризација (по пат на аналогича, споредба).

Во најчест случај се прави комбинација од овие техники.

Главни комични ликови во овој роман кои ги избравме за разгледување се: дедото Илија, внукот Илчо Попдонев, бабата Добринка и Александра, сестрата на Илчо.

Конфликтите помеѓу бабата Добринка и дедото Илија можеме да ги согледаме преку следниот извадок:

„А, дедо ти, ептен ја претера, синко: два дни е дома - дваесет ака ваму-таму. Или е во блатото, или во планината....А и друго нешто: тогаш беше млад, силен, а сега - седумдесеттата ја тера, еј! Ќе го стегне некаде срцето, не ќе можеме ни со хеликоптер да го најдеме - волците ќе го изедат! Ајде, признај, ако не ти се насобереше овој куп нечисти алишта, ќе се вратеше ли за Велигден?“.

Од овој извадок од согледуваме дека кај овој комичен лик имаме индиректна или метонимска карактеризација односно мислите и постапките на ликот се истовремено резултат и приказ на неговиот карактер.

2. НАСТАНИ (КОМИКА НА СИТУАЦИЈА)

Комичноста на настаните може да се подели според нивниот обем, и тоа на:

- ❑ комика на единичен настан и
- ❑ комика на серија настани.

Во делото на Киро Донеv имаме од двата вида на комични настани, повеќебројни се настаните од првата група, настани кои не влијаат на текот на настаните, туку го стопираат или го забавуваат читателот. Односно, на почетокот овој вид на настани се оние кај ликот на бабата Добринка која постојано го „анатемисува“ старецот, понатаму имаме комичен настан кога дедото Илија без никаква трошка совест не ја послушува својата сопруга за дадената наредба. Во групата на комични настани поврзани меѓу себе е самиот распуст на Илија, кој откако дознава дека ќе бидат слободни на неколку дена поради штрајкот на наставниците, тој во неколку наврати низ делото спомнува дека воопшто не сака да слушне за прекин на тој „прекрасен“ распуст.

3. НАРАЦИЈА (КОМИКА НА ЗБОР)

Придонесот на нараторот кон хуморот се јавува во форма на општи коментари, коментари на дадената ситуација или, пак, потсмевачки коментари насочени кон одреден лик. Во делото „Киндер квачка“, Киро Донеv го оформува хуморот преку општи коментари, ова можеме да го забележиме во следниот извадок:

„Таткото е полицаец, мајката е архитект, сестра му Александра е доброто, умното, вредното, послушното и во сè - нај, нај, нај дете, пардон - девојче...А, тој, Илчо, се знае: немирко, спанко, мрзливко, растурко, закачко, непедантко и на сето тоа згора - фантазер! Непоправлив фантазер!

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Филолошки факултет
Катедра за македонски јазик и книжевност

ХУМОРОТ ВО ПОЕЗИЈАТА НА КИРО ДОНЕВ

- Во неа доминираат хумористично-сатиричните песни, а Киро Донев е прифатлив од читателите токму по инвентивниот хумор и ведрина во неговото творештво.
- Додека децата ги читаат книгите на Киро Донев тие и самите се учесници во играта и се идентификуваат со ликовите.
- Донев на децата секогаш им нуди топла поезија, што ги разгалува и возрасните.

Децата, како во секојдневниот живот, така и во литературата го сакаат хуморот. Имаме повеќе видови на хуморот во детската литература.

-Анегдотски вид на хумор среќаваме кај Киро Донеv, во повеќе негови збирки. Но, особено внимание ќе обрнеме на песните од збирката „Жаба спикер“. Анегдотскиот вид на хумор е застапен кај песната „За магарето што сакало да живее в град“:

„ ...и, којзнае до кога ќе “царувало” така,

но некој го зграбил за уво со рака:

“Дремливко, станувај, пукнува зора –

по дрва треба да одиме в гора!... “

Во оваа песна анегдотскиот хумор го забележуваме во крајниот дистих, каде авторот го враќа магарето во реалноста, го буди од сон, а со тоа го засмева читателот, формирајќи еден вид на интрига, која на крајот се решава.

Нонсенсен хумор имаме и кај брзозборките, кои предизвикуваат најчесто смеа. Овој вид на хумор може да биде изграден на следните начини: од необични сврзници, неправилно употребени зборови, имитација на неправилна артикулација на зборовите кај децата од помала возраст, повторување, броење, изведување глаголи кои не постојат во нашиот јазик, од хомоними, од деминутиви.

Кај Киро Донеv овој вид на хумор, изграден од неправилно употребени зборови и броење имаме во песната „Приказна за стариот амбар, Дамбар, Думбар, Дамбар“.

Нонсенсниот хумор е, исто така, близок до ирационалната природа на децата. Во детската психологија смешно е сето она што ја надминува логиката, односно нештата што се поразлични од реалноста онаква каква што ја познават. Нонсенсен хумор имаме во песната „Еднаш видов... :

„Еднаш видов лав во чизми,
пајак со гитара -
Видов глушец колку слон,
кит ко Буба – Мара
Видов штрк со една нога -
жаба во пиџами – ...“

ВИ БЛАГОДАРАМ НА ВНИМАНИЕТО!